

היכל הוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון ל"ב | טבת תשפ"ה לפ"ק

דבר המערכת

נודה לה' מאוד בפינו בתוך רבים נהללנו, על רוב חסדיו שגמלנו שהחיינו וקימנו לזמן הזה הגיענו, עת הגלות לעינינו, תורת ה' תמימה משיבת נפשינו, פקודי ה' ישרים משמחה לבינו, המכיל בתוכו אוצר רב פרי עטם של לימוד בין כותלי כוללינו משפט אברהם והיכל הוראה דבר המשפט, שנתבררו ונתלבנו מתוך עמל ויגיעה ובפלפול חברים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בעינינו חו"מ ורביית הנלמד במסגרת כוללינו.

הגליון מיועד בשאלות בהלכות רבית, ובימינו אלו שהשוק הכלכלי מזדעזע ובפרט במדינתנו, ובני אדם עושים פעולות לקיום נכסים, עלינו לחזק בממונינו שיהיה כשרים בלי גזל, וכמבואר בבאר הגולה שראה עשירים אדירים אבל לא נהגו בממון כשורה לא היה להם קיום, (ושם איירי בגזל גוי) ובפרט בעיני רבית, אשר ע"ז נשנית בגמ' דנכסיו מתמוטטין רח"ל, וכפי שמבואר בפוסקים דזה נשנית אפ"י רבית דרבנן, ובפרט בעיני היתר עיסקא, שיהיה נעשית כדון, ובמדה טובה מרובה בזכות עיסוק במסחר כהלכה בעיני חושן משפט ורבית, תקיימו נכסיו וצדקתו עומדת לעד.

ונכון לציין מ"ש רבינו יעקב בעל הטורים זצ"ל בהקדמתו ז"ל ובכמה מקומות הזהירנו על דבר המשפט תחלת בואנו למרה שם שם לו חק ומשפט, וגם בקרבנו לפני הר סיני לחת לנו עשרת הדברים הקדים לנו על דבר המשפט ומיד אחריה פתח בואלה המשפטים והביא המדרש (שור"ל ג') משל על זה למטרוניתא שמהלכת בשוק ועבדים הולכין לפניה ולאחריה, ועוד צוה אותנו על דבר המשפט 'כי יפלא ממך דבר משפט' שאם יעלה בלב היחיד לחלוק על המרובים שילכו אל השופט אשר יהיה בימים ההם ויגיד להם דבר המשפט שלא תחזור תורה כשתי תורות זה יאמר ככה זה יאמר ככה, אבל תורה אחת ומשפט אחד וכו' ע"ש.

ואף שכל פסקי דלהלן וברורי הלכה הוא בהסכמת רבנים מובהקים יושבים על מדין, מ"מ כיון שבהלכות חושן משפט כל פרט ופרט של סיפור העובדא יכול לשנות את הדין, ע"כ בכל מקרה יש לעשות שאלת חכם.

המערכת

חודש טבת תשפ"ה

מתוך השאלות שנשאלו לאחרונה בהיכל הוראה

קניית שולחן (furniture) בדרך שלא היא בו רבית

שאלה: יהודי בא לקנות שולחן (furniture) בחנות נבעלות יהודי. המוכר אומר שהשולחן כנר מוכן בסין (China), וצריך רק להובילו ללונדון באניה. המוכר סיכם אתו על מחירי זול, בתנאי שישלם מראש כפי שפסק לו, והוא יספק את הסחורה לאחר חודשיים. האם יש בזה איסור ריבית?

תשובה: דין זה תלוי בדרך הקנייה של בעל החנות. לאחר בירור המציאות אצל החנויות, התברר שיש למוכרים (בעיקר) ב' דרכים לפניהם:

1) יש בעלי חנויות שהם גם כן בעלים של החברה המייצרת את הסחורה.

במקרה כזה, יש לנו כלל של "יש לו", היינו, שאם הסחורה ברשות המוכר, מותר לו להזיל מחירי עבור הקדמת המעות (שולחן ערוך קעג א). כיון שיש לו את הסחורה נחשב כאילו הקונה כבר קנה את הסחורה" ואם כן אין בזה משום ריבית. אלא שצריך המשך בעמוד ב'

א) ונבאר בס"ד: ראינו בפשטות שבכל פסיקה, אפילו באופן שלא מוזיל, אסרו חז"ל את הפסיקה משום חשש שמא יתייקר, אלא שיש היתר של "יש לו". וטעם ההיתר, כי ע"י "יש לו" נחשב כאילו החפץ ברשותו וכאילו נתייקר ברשותו, וממילא אין כאן איסור ריבית. אבל לענין הוזלה אינו מועיל טעם זה שנחשב כאילו התייקר ברשותו, אלא צריך לומר שקנוי לו החפץ ממש ואין כאן הקדמת מעות כלל. והטעם, כי מה"ת מעות קונות, אלא שמדרבנן יש מי שפרע, א"כ אין כאן הקדמת מעות כיון שקונה מה"ת, וממילא ליכא כלל איסור. טעם זה מבואר בריב"ש, הובא בב"י. לפ"ז בכל פסיקה ב"יש לו" ההיתר הוא שכבר קנה החפץ וליכא כלל הקדמת מעות ולא שרק התייקר ברשותו.

והנה, רש"י מפרש שבבא בחובו (פי שמשלם עם חוב הלואה שהמוכר ליה ממנו ומחוב זה מכר לו סחורה) ההיתר משום התייקר ברשותו, וא"כ לפי רש"י יהיה אסור בהזולה. וכן במובאר בחזו"א סי' ע"ו דאסור. והדבר לכאורה תלוי במחלוקת הפוסקים האם שייך קנין בבא בחובו (ראה חו"מ סי' קצ"ט). כי אם שייך קניין יכולנו להשתמש עם ההיתר שאין כאן מקדמת מעות כיון שזה שלו, אבל אם לא מועיל קניין יש רק את ההיתר שהתייקר ברשותו. ועיי"ע בקצוה"ח בדברי התוס' סי' ע"ב ד"ה מי שהיה נושה דבבא בחובו יש קנין אפילו מה"ת, אפשר יהיה מותר אפילו ביצא השער בהזולה. וצ"ע בכ"ז.

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":

0333 613 6565

אפשר גם לשלוח שאלות באימיל:

dvarmishpot@gmail.com

שעות מענה בהיכל הוראה:

ימים א-ה:

משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ

ערב שב"ק:

משעה 10:00 עד 12:00

0333 613 6565

פירוש שיש לו חוב אצל אחד לא נחשב זה ל"יש לו" שיהיה רשאי להקדים לו המעות על חשבון זה, כיון דמחסי גוביינא וכמאן דליתנהו דמי (שם). ואם כן כל שכן במקרה דידן שעדיין צריך לשלם על הסחורה ואינה שלו עד שמשלם, בוודאי נחשב מחוסר גוביינא וכמאן דליתנהו דמי, ואם כן הרי זה ריבית ואסור.

והנה, עדיין יש מקום לטעון שמקרה שלנו אינו דומה לאשראי במתא, כי כאן כבר שילם את המקדמה והסחורה נחשבת כשלו, כיון שהבעלים אינו יכול לחזור בהם כיון שכבר שילם חלק, וא"כ דינם כפיקדון אצל היצרן, וכבר פסק בשולחן ערוך הרב (ג) שאפילו היתה מופקדת ביד אחרים בעיר אחרת מותר, ואם כן, היה אולי מקום להיתר במקרה דידן.

אלא שאין נראה כן להלכה, כי נוטה הדבר לומר שמקרה שלנו דומה יותר לאשראי במתא מפיקדון, כיון שעדיין לא שילם את מלוא הסכום ולהלכה עדיין אינו נחשב שלו, וא"כ יש לאסור, וכמבואר בלשון שו"ע הרב סעיף ל' שאשראי במתא לא נחשב כיש לו "כיון שאינו שלו", וכל ההיתר של יש לו הוא משום שאומרים שכבר קנה החפצים, וזהו רק ביש לו. [ואכן, לפי רש"י זה המקרה של אשראי במתא, וכן נפסק בשו"ע הרב להלכה.]

אלא שהיה מקום להקל מצד אחר בשולחן בייצור מיוחד (custom made), מדין אין שומתו ידוע פירוש אין לו מחיר קבוע, שמוותר להוזיל כמבואר בשו"ע סי' קע"ג סעיף ז', כי אם אין שומתו ידוע ליכא איסור להוזיל ומפרש הבאר הגולה שם (יה) ש"אין שומתו ידוע" פירושו שאין לו שומא לא בשעה שנתן המעות ולא בשעה שמקבל, (וכ"כ החכמת אדם) ואכן בייצור מיוחד אין שומתו ידוע כלל, וכל מוכר מחליט מחיר לפי רוחו, ואם כן מותר להוזיל. אולם כ"ז באינו מפרש, אבל אם מפרש שני מחירים הי"ז אסור. וכן אסור להוזיל הרבה שאז ניכר הריבית.

והנה, החזו"ט סי' עו מחדש שאם ההסכם ביניהם היה רק על חפץ זה, ואם אינו מספק לו את החפץ שביקש אינו נותן משהו אחר כחילופיו, בזה אפשר שמוותר אפי' בשיש לו אשראי במתא. ולפ"ו, בני"ד אם הלוקח קנה רק את החפץ שהחנות מזמין והחנות אינו מחויב ליתן לו אחר אם אין מה שביקש, יהא מותר אפי' בשיש אשראי במתא. וצ"ע אם אסור במפרש שני מחירים.

ובברית יהודה מחדש להלכה, שאם החנות רק שליח לקנות והוא רק סוכן של המוכרים בסין (China), יש להתחשב ב"יש לו" של המוכרים (וכמוכן באופן שיש להם ממש ואינו חסר יותר מג' מלאכות).

וזה בתנאי שאין לחנות שום התחייבות מצד עצמם להעמיד לו המקח וכל התביעה הוא מצד שליח של המוכר בסין (China), כי אם יש למוכר התחייבות להעמיד לקונה את הסחורה, מה מועיל בזה "יש לו" של המוכר? הלא הקונה אינו קונה ישר מהם! אבל חידושו של הברית יהודה עדיין צ"ע. [ולפי הברית יהודה כל האיסור ריבית רק אם החברה המייצרת הם יהודים, אבל אם אינם יהודים, אין כאן ריבית כלל לסברתו, וצ"ע]

לזה שני תנאים: א) שאינו מפרש בהדיא ב' המחירים, היינו שאסור לומר לו שאם מקדים את המעות המחיר הוא כך, ואם משלם רק בקבלת הסחורה המחיר הוא כך (כמבואר ברמ"א שם סעיף ז), אלא יאמר המוכר, שאם הקונה משלם מראש, המחיר כך וכך. כמו כן, מבואר בפוסקי זמנינו שאפילו אם רק אומר לו שנתן לו הנחה, זה ג"כ נחשב כב' מחירים ואסור. ב) שהסחורה מוכנה ואינה מחוסרת כלום (כמבואר בשו"ע סי' קע"ה ס"ק ז' דלענין להוזיל גביה צריך להיות שלא יהא נחסר אפי' מלאכה אחת).

2) אם אין החברה המייצרת שייכת לבעל החנות, יש בזה גם שתי דרכים: א) שהמוכר משלם את מלוא הכסף ליצרן, והיצרן שולח לו את הסחורה, ב) שמשלם רק מקדמה (deposit) והשאר משלם כאשר הסחורה מגיע ליעדו.

א) במקרה שמשלם את כל הכסף ליצרן לפני קבלת הסחורה, נחשב הסחורה כפיקדון אצל המוכר, ואם כן יש להקל (כמבואר בשו"ע קע"ח שם שאם יש לו פקדון מותר להוזיל). אבל גם כאן, רק באופן שאינו מפרש ב' מחירים, מחיר יקר אם משלם בקבלת הסחורה, או מחיר זול אם משלם מראש. וכמבואר לעיל, גם אסור לומר שנתן הנחה.

וכן על ההיתר של "יש לו", לפי שיטת חו"ד ס' קס"ג סק"א צריך שידעו שניהם, המוכר והלוקח, שיש לו.

אולם יש לעיין בזה, דלענין הלוואת סאה בסאה מבואר בסימן קסב שההיתר של פיקדון שנחשב כ"יש לו" היינו רק אם יש ללווה דרך לילך לשם, דאי לא כן אינו נחשב כ"יש לו" ואסור להוזיל. ולכאורה הוא הדין בפסיקה (קביעות מחיר בגלל הקדמת מעות אפילו אם יעלה המחיר) והזולה (הנחה בשביל תשלום מראש), שצריך שיהיה לו דרך לשם.

אולם נחלקו בזה הפוסקים, כי בשו"ע הרב (סעיף כג וסוף סעיף ל) מבואר שדוקא בהלוואה החמירו דצריך להיות שיש לו דרך לילך לשם, אבל במכירה אין צריך שיהיה לו דרך לילך לשם, ואילו הרמ"ד טוורסקי בספרו תורי זהב מדייק מדברי השו"ע שגם בפסיקה בהזולה צריך להיות לו דרך לשם.

[אגב, בפסיקה הביא רעק"א בשם תו"ח בסי' קסב שאין צריך שיהיה לו דרך לשם, ואולם לא מבואר בהדיא עם דעת רעק"א כן להלכה.]

אולם יש לומר שבימינו, עם התקדמות התחבורה וריבוי האפשרויות, הכל נחשב כיש לו דרך לשם.

ב) אלא שברוב מקרים, בעל החנות משלם רק חלק מסכום המקח ואם כן אינם הבעלים של הסחורה, והסחורה נחשבת שלהם רק בגמר התשלום (ואז מוסרים את המוסמכים והתעודות כהכחה על בעלות הדבר). במקרה זה אין לנו את ההיתר של "יש לו", וכמפורש בשולחן ערוך (קע"ז) "אם קונה דבר ששוה י"ב ב' בשביל שמקדים המעות, אם ישנם ברשות מוכר אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח מותר. ואם אינם ברשותו אסור אפי' יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים".

מקור הדין הוא בגמרא (בבא מציעא סג ב), שאם יש לו אשראי במתא,

ב) ומצינו באחרונים עוד מהלכים לבאר החיסרון של אשראי במתא, ראה מחנ"א הלכות מלוה ולוה סי' כ"ט שהחסרון של אשראי במתא זהו מטעם שחסר מתיקון הפירות ונחשבים כפירות שאינם גמורים. עוד מבאר שם דהוי קבוע לו זמן, יעו"ש ג) אבל השו"ע סובר שגם באין שומתו ידועה מותר רק ביצא השער. ויל"ע האם בני"ד נקרא יצא השער, רק שאין שומתו ידוע.

ע"י הרה"ג ר' ברוך אברהם עסטרייכער שליט"א
ראה"כ ומרבי היכל הוראה: דבר המשפט

• פרנס השבוע •

נדיב ידידינו החשוב הרבני הנגיד
ר' יואל פישער שליט"א
ר' משה עמרם כ"ד צבי ז"ל
נלב"ע כ"ד טבת תשע"ה ת.ג.צ.ב.ה.

• פרנס השבוע •

נדיב ידידינו החשוב הרבני הנגיד
ר' יוסף בנציון האפמאן שליט"א
לרגל נשואי בנו שיהי' בשעתומ"צ
והי"ד שיוכה לזכות נחת ויזכה לבנות בית נאמן בישראל
מכל יוצ"ח ובכל מילי דמיטב

• פרנס השבוע •

נדיב ידידינו החשוב הרבני הנגיד
ר' יואל דייטש שליט"א
לרגל נשואי בתו שתחי' בשעתומ"צ
והי"ד שיוכה לזכות נחת ויזכה לבנות בית נאמן בישראל
מכל יוצ"ח ובכל מילי דמיטב

לרגל שמחת

ארוסי בתו\נכדתו שתחי'
בשעתומ"צ

והיא רעוא שיוכה לזכות נחת ויזכה לבנות בית נאמן בישראל
בעדונו שד' רמת כשנים מתוך הרחבת הידעת

המיינס

רבני היכל הוראה
דבר המשפט

הנגו בזה לברך ידידינו

הרה"ג ר' יואל יוסף לעזו שליט"א
ראה"ח בכולל יט"ל דסאטמאר

ולאכיו הגאון ר' שמעי' לעזו שליט"א
רב ורה"כ סאטמאר ובעמח"ס לב שומע

♦ מזל טוב ♦

• פרנס השבוע •

נדיב ידידינו החשוב הרבני הנגיד
ר' משה שמואל רייפער שליט"א
מנהל רוחני בת"ת כאבוב
לרגל נשואי בתו שתחי' בשעתומ"צ
והי"ד שיוכה לזכות נחת ויזכה לבנות בית נאמן בישראל
מכל יוצ"ח ובכל מילי דמיטב